

ทบทวนรูปแบบแผนงานโครงการสนับสนุนการคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญา
การแพทย์แผนไทย ตามบทบาทนายทะเบียนกลาง จังหวัด ปี 2563 - 2565
OPERATIONAL REVIEW PROJECT TO SUPPORT THE PROTECTION
AND PROMOTION OF TRADITIONAL THAI MEDICINE WISDOM ACCORDING
TO THE ROLE OF THE CENTRAL, PROVINCIAL REGISTRAR, 2020 – 2022

สมศักดิ์ กริชชัย¹ วรณชนก คงลอย² และ จิราณุวัฒน์ หอมบรรเทิง³

Somsak Kreechai, Wanchanok Kongloy and Jiranuwat Hombunteing

Article History

Received: 04/02/2023; Revised: 04/28/2023; Accepted: 04/28/2023

<https://doi.org/10.14456/jsmt.2023.10>

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อทบทวนรูปแบบแผนงาน โครงการสนับสนุนการคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยตามบทบาทนายทะเบียนกลาง/จังหวัด ระหว่างปี พ.ศ. 2563 - 2565 ผ่านกลไกการสนับสนุนงบประมาณของกองทุนภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย เป็นโครงการสำคัญตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย พ.ศ. 2542 ในการคุ้มครองและสนับสนุนการนำภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยและสมุนไพรไปใช้ประโยชน์ในการดูแลสุขภาพประชาชนอย่างเป็นระบบ ใช้วิธีการเก็บรวบรวม กำหนดประเด็นวิเคราะห์และประเมินข้อมูล จากเอกสาร ได้แก่ รายงานผลการดำเนินงานโครงการ สรุปผลการติดตามความก้าวหน้าและการจัดเวทีสรุปบทเรียนการทำงานของสำนักงานนายทะเบียนกลางและจังหวัดทั่วประเทศ กำหนดแนวทางการวิเคราะห์และประเมินผลโครงการตามตัวแบบ CIPP Model ทั้ง 4 ด้าน ประกอบด้วย ด้านบริบท (Context Evaluation) ด้านปัจจัยนำเข้า (Input Evaluation) ด้านกระบวนการ (Process Evaluation) และ ด้านผลผลิต (Product Evaluation) ที่เกิดขึ้น พบว่า ด้านบริบทของแผนงานมี 2 กิจกรรมหลัก ได้แก่ การพัฒนาศักยภาพบุคลากรของสำนักงานนายทะเบียนกลาง/จังหวัด และการส่งเสริมการนำภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยและสมุนไพรไปใช้ประโยชน์ในการดูแลสุขภาพ ด้านปัจจัยนำเข้า มีการกำหนดบุคลากร ระยะเวลาการดำเนินงานและงบประมาณรายกิจกรรมทุกจังหวัด ด้านกระบวนการ มีการสื่อสารเชิงนโยบายสู่ผู้นำขององค์กร และพัฒนาปรับปรุงผลการดำเนินงานรายกิจกรรมย่อย และด้านผลผลิตของการดำเนินงาน สำนักงานนายทะเบียนจังหวัดทั่วประเทศมีการจัดทำทะเบียนภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ได้แก่ ตำรับยาแผนไทย 22,381 รายการ และตำราการแพทย์แผนไทย 364 รายการ นำภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยไปสู่การใช้ประโยชน์ทางเศรษฐกิจระดับชุมชนด้านต่างๆ 1,117 รายการ มีข้อมูลทะเบียนบุคลากรด้านการแพทย์แผนไทย รวม 13,696 ราย และจดทะเบียนสิทธิในภูมิปัญญาการแพทย์

¹⁻³ สำนักงานบริหารกองทุนภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก กระทรวงสาธารณสุข

Fund Management for Thai Traditional Medicine Industry Department of Thai Traditional and Alternative Medicine

Ministry of Public Health, E-mail: augus_organ@hotmail.com *Corresponding Author

แผนไทยส่วนบุคคล 39 คำขอ การสนับสนุนงบประมาณของกองทุนภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยสะท้อนถึงความคุ้มค่าในการปกป้องรักษาภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยและความเป็นสมบัติของชาติและผลักดันการขึ้นทะเบียนมรดกโลกที่เกี่ยวข้อง เพื่อป้องกันการสูญหายและการนำเอาไปใช้ประโยชน์ส่วนตน เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของพระราชบัญญัติคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย พ.ศ. 2542 กำหนด

คำสำคัญ: นายทะเบียน; คุ้มครองภูมิปัญญา; ส่งเสริมภูมิปัญญา; การแพทย์แผนไทย

ABSTRACT

The objective of this study is to review the implementation of the workplans of the projects that support the preservation and promotion of Thai traditional medicine wisdom according to the role of the central/provincial registrar during the period of 2020-2022 (B.E.2563-2565), through the mechanism of budget support from the Thai Traditional Medical Knowledge Fund, and are significantly important in accordance with the objectives of the Protection and Promotion of Thai Traditional Medicine Wisdom Act of B.E.2542 (1999), which aims to protect and promote the use of Thai traditional medicine wisdom and herbs for the benefit of the public health system. The study employed methods of data collection, issue analysis, and evaluation from documents, including project reports, progress summary, and platforms to summarize the lessons learned from the central and provincial registrars' offices nationwide. The study also set guidelines for analyzing and evaluating project outcomes using the CIPP Evaluation Model which covers four factors – Context Evaluation, Input Evaluation, Process Evaluation, and Product Evaluation. The study found that the contextual evaluation of the workplans involved two primary activities: the development of the central/provincial registrar's office personnel capacity and the promotion of the use of Thai traditional medicine and herbs for health care. Furthermore, according to the input evaluation, there were personnel allocation, duration of operation, and budget allocation for each activity in every province. In terms of process evaluation, there was policy communication to organizational leaders and improvement of sub-activity operations. On the production evaluation's side, the National Registrar Offices in all provinces nationwide have developed a registry of Thai traditional medicine wisdom, which comprised 22,381 Thai traditional medicine recipes and 364 Thai traditional medicine textbooks. Additionally, there were 1,117 records of utilizing Thai traditional medicine wisdom for community economic development, a registry of 13,696 Thai traditional medicine personnel, and 39 applications for personal rights to Thai traditional medicine wisdom. The budget support from the Traditional Thai Medical Knowledge Fund reflects the value placed on preserving and protecting Thai traditional medicine wisdom and the national heritage, and promoting the inclusion on the related World Heritage List to prevent loss and misuse, consistent with the objectives of the Protection and Promotion of Traditional Thai Medicine Wisdom Act B.E.2542 (1999).

Keywords: Registrar; Wisdom Protection; Wisdom Promotion; Thai Traditional Medicine

12 | วารสารนวัตกรรมสังคมและเทคโนโลยีสื่อสารมวลชน

1. บทนำ

ตามพระราชบัญญัติการคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย พ.ศ. 2542 มาตรา 13 ให้อธิบดีกรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกเป็นนายทะเบียนกลางและนายแพทย์สาธารณสุขจังหวัด เป็นนายทะเบียนจังหวัด และมาตรา 76 ให้จัดตั้งกองทุนภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยขึ้นภายในกรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก เพื่อเป็นทุนหมุนเวียนสำหรับใช้จ่ายเกี่ยวกับการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองและส่งเสริม ภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย (กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก, 2564) โดยมีวัตถุประสงค์ในการคุ้มครองและส่งเสริมให้ส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ ชุมชน และองค์กรเอกชน ตระหนักถึงคุณค่าของภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยและสมุนไพรและมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ คุ้มครอง พัฒนาและใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยและสมุนไพรอย่างยั่งยืนและกำหนดให้กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก โดยกองทุนภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยสนับสนุนโครงการสนับสนุนการคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ตามบทบาทนายทะเบียนกลาง/จังหวัด มาอย่างต่อเนื่อง กรอบการดำเนินงานประกอบด้วย การคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย การศึกษาวิจัยและพัฒนาต่อยอดภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย การอนุรักษ์และคุ้มครองถิ่นกำเนิดของสมุนไพร การเผยแพร่องค์ความรู้ด้านสมุนไพร (สำนักงานบริหารกองทุนภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย, 2560) และพบว่า แผนปฏิบัติการกองทุนภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ในระหว่างปี พ.ศ. 2563 - 2565 โครงการสนับสนุนการคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยตามบทบาทนายทะเบียนกลาง/จังหวัด ได้รับงบประมาณวงเงินรวม 83,340,000 บาท (แปดสิบล้านสามแสนสี่หมื่นบาทถ้วน) กลไกการขับเคลื่อนการดำเนินงานของนายทะเบียนกลาง มีกองคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยและแพทย์พื้นบ้านไทยทำหน้าที่ผู้ประสานงานหลักกับเครือข่ายสำนักงานนายทะเบียนจังหวัด โดยกลุ่มงานการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก ทำหน้าที่เป็นสำนักงานนายทะเบียนจังหวัด บทบาทหน้าที่ของสำนักงานนายทะเบียนเป็นทั้งการขับเคลื่อน/บังคับใช้กฎหมาย ตามพระราชบัญญัติคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย พ.ศ. 2542 การขับเคลื่อนนโยบายกรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก กระทรวงสาธารณสุข ด้านการส่งเสริมการใช้สมุนไพรทั้งการนำไปปรุงเป็นยา อาหาร รวมถึงผลิตภัณฑ์สุขภาพต่างๆ ด้านระบบบริการสุขภาพปฐมภูมิ ส่งเสริมการนำภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยและสมุนไพรเพื่อนำไปสู่การใช้ประโยชน์ในการดูแลสุขภาพประชาชนที่มีมาตรฐาน ผู้ศึกษาหลักในฐานะผู้บริหารทุนหมุนเวียน ปฏิบัติหน้าที่ผู้อำนวยการสำนักงานบริหารกองทุนภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย และคณะบุคลากรในหน่วยงาน ได้ตระหนักถึงประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการดำเนินงานโครงการดังกล่าว จึงสนใจทบทวนรูปแบบแผนงาน โครงการสนับสนุนการคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยตามบทบาทนายทะเบียนกลาง/จังหวัด เพื่อกำหนดทิศทางหรือแนวทางในการส่งเสริมและสนับสนุนการนำภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยและสมุนไพรไปใช้ประโยชน์ในการดูแลสุขภาพประชาชนอย่างเป็นระบบ เกิดการขับเคลื่อนตามภารกิจงานคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของพระราชบัญญัติคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย พ.ศ. 2542

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อทบทวนรูปแบบแผนงาน โครงการสนับสนุนการคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ตามบทบาทนายทะเบียนกลาง/จังหวัด ปี 2563 - 2565

3. การทบทวนวรรณกรรม

การวิจัยเชิงประเมินผล (Evaluation research) นี้ การประเมินความคุ้มค่าและทบทวนรูปแบบแผนงาน โครงการสนับสนุนการคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยตามบทบาทนายทะเบียนกลาง /จังหวัด เป็นผลจากการดำเนินงานที่เกิดขึ้นระหว่างปี พ.ศ. 2563 - 2565 ดังนี้ ที่ได้รับการสนับสนุนงบประมาณ กองทุนภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ระหว่างปี พ.ศ. 2563 - 2565 ดังนี้

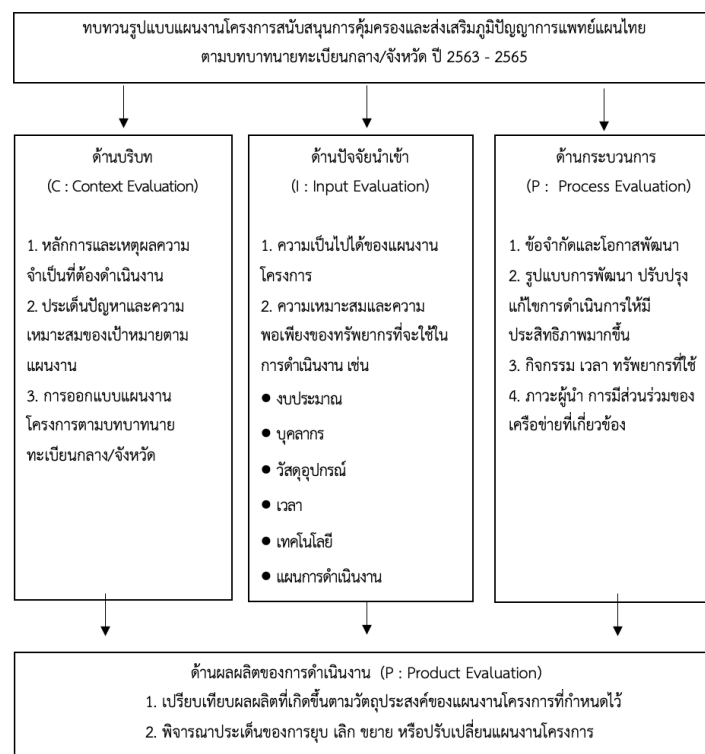
แนวคิดเรื่องการประเมิน

แนวทางการประเมินแผนงาน/โครงการ นั้นมีหลายรูปแบบ หลากแนวทาง สำหรับการวิจัยครั้งนี้ใช้แนวคิดเรื่องการประเมินทวนผลการดำเนินงานโครงการตามตัวแบบ CIPP Model ทั้ง 4 ด้าน ประกอบด้วย ด้านบริบท (Context Evaluation) ด้านปัจจัยนำเข้า (Input Evaluation) ด้านกระบวนการ (Process Evaluation) และ ด้านผลผลิต (Product Evaluation) ประยุกต์จากแนวคิดและทฤษฎีของ (Stufflebeam, D. L, 2003) ที่เกิดขึ้น เป็นการประเมินภาพรวมของโครงการ ตั้งแต่บริบท ปัจจัยนำเข้า กระบวนการ และผลผลิต (Context, Input, Process and product) ได้แก่ 1) การประเมินบริบท (Context Evaluation : C) เป็นการประเมินก่อนการดำเนินการโครงการ เพื่อพิจารณาหลักการและเหตุผลความจำเป็นที่ต้องดำเนินโครงการ ประเด็นปัญหาและความเหมาะสมของเป้าหมายโครงการ ซึ่งนำไปสู่การออกแบบแผนงาน โครงการ โดยมีวัตถุประสงค์ของการประเมิน 2) การประเมินปัจจัยนำเข้า (Input Evaluation : I) ประเมินเพื่อพิจารณาถึงความเป็นไปได้ของโครงการ ความเหมาะสม และความพอเพียงของทรัพยากรที่จะใช้ในการดำเนินโครงการ เช่น งบประมาณ บุคลากร วัสดุอุปกรณ์ เวลา ฯลฯ รวมทั้งเทคโนโลยี และแผนการดำเนินงานโดยมีวัตถุประสงค์การประเมิน 3) การประเมินกระบวนการ (Process Evaluation : P) ประเมิน เพื่อหาข้อบกพร่องของโครงการที่จะใช้เป็นข้อมูลในการพัฒนา แก้ไข ปรับปรุง ในการดำเนินการช่วงต่อไปให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น และเป็นการตรวจสอบกิจกรรม เวลา ทรัพยากรที่ใช้ในโครงการ ภาวะผู้นำ การมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการ โดยมีวัตถุประสงค์การประเมิน 4) การประเมินผลผลิต (Product Evaluation : P) เป็นการประเมินเพื่อเปรียบเทียบผลผลิตที่เกิดขึ้นกับวัตถุประสงค์ของโครงการที่กำหนดไว้ รวมทั้งการพิจารณาในประเด็นของการยุบ เลิก ขยาย หรือปรับเปลี่ยนโครงการ อย่างไรก็ตาม การประเมินลักษณะนี้ มิได้สนใจต่อเรื่องผลกระทบ (Impact) และผลลัพธ์ (Outcomes) ของนโยบาย/แผนงาน/โครงการเท่าที่ควร โดยมีวัตถุประสงค์การประเมิน เพื่อเปรียบเทียบผลที่เกิดขึ้นจากการทำโครงการกับเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ ตามเกณฑ์มาตรฐานของโครงการที่กำหนดไว้แต่ต้น

4. กรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพที่ 1

กรอบแนวคิดการวิจัย

5. ระเบียบวิธีวิจัย

1. เป้าหมาย

การวิจัยเชิงประเมินผล (Evaluation research) นี้ เป็นการทบทวนรูปแบบแผนงาน โครงการสนับสนุนการคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยตามบทบาทนายทะเบียนกลาง /จังหวัด ที่ได้รับการสนับสนุนงบประมาณ กองทุนภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ระหว่างปี พ.ศ. 2563 - 2565

2. ขอบเขตการวิจัย

การประเมินความคุ้มค่าและทบทวนรูปแบบแผนงาน โครงการสนับสนุนการคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยตามบทบาทนายทะเบียนกลาง /จังหวัด เป็นผลจากการดำเนินงานที่เกิดขึ้นระหว่างปี พ.ศ. 2563 - 2565 ดังนี้

2.1 ทบทวนผลการดำเนินงานโครงการตามตัวแบบ CIPP Model ทั้ง 4 ด้าน ประกอบด้วย ด้านบริบท (Context Evaluation) ด้านปัจจัยนำเข้า (Input Evaluation) ด้านกระบวนการ (Process Evaluation) และ ด้านผลผลิต (Product Evaluation) ที่เกิดขึ้น

2.2 ประเมินประสิทธิภาพ ประสิทธิผล และความคุ้มค่าการสนับสนุนงบประมาณกองทุนภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยต่อโครงการสนับสนุนการคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยตามบทบาทนายทะเบียนกลาง /จังหวัด

2.3 วิเคราะห์แนวทางการดำเนินงานและข้อเสนอเชิงนโยบายด้านการคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยด้านบุคลากร ด้านกระบวนการ และผลลัพธ์เป้าหมายของนายทะเบียนกลาง/จังหวัด

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

แบบฟอร์มการทบทวนรูปแบบแผนงาน และประเมินความคุ้มค่าของโครงการสนับสนุนการคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยตามบทบาทนายทะเบียนกลาง/จังหวัด ที่กองทุนภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยได้สนับสนุน ระหว่างปี พ.ศ. 2563 - 2565 ประกอบด้วยประเด็นหลัก ดังนี้

3.1 ด้านบริบท (Context Evaluation) ได้แก่ 1. หลักการและเหตุผลความจำเป็นที่ต้องดำเนินงาน 2. ประเด็นปัญหาและความเหมาะสมของเป้าหมายตามแผนงาน 3. การออกแบบแผนงานโครงการตามบทบาทนายทะเบียนกลาง/จังหวัด

3.2 ด้านปัจจัยนำเข้า (Input Evaluation) ได้แก่ 1. ความเป็นไปได้ของแผนงานโครงการ 2. ความเหมาะสมและความพอเพียงของทรัพยากรที่จะใช้ในการดำเนินงาน เช่น งบประมาณ บุคลากร วัสดุอุปกรณ์ เวลา เทคโนโลยีและ แผนการดำเนินงาน

3.3 ด้านกระบวนการ (Process Evaluation) ได้แก่ 1. ข้อจำกัดและโอกาสพัฒนา 2. รูปแบบการพัฒนาปรับปรุงแก้ไขการดำเนินการให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น 3. กิจกรรม เวลา ทรัพยากรที่ใช้ 4. ภาวะผู้นำ การมีส่วนร่วมของเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง

3.4 ด้านผลผลิต (Product Evaluation) ได้แก่ 1. การเปรียบเทียบผลผลิตที่เกิดขึ้นตามวัตถุประสงค์ของแผนงานโครงการที่กำหนดไว้ 2. การพิจารณาประเด็นของการยุบ เลิก ขยาย หรือปรับเปลี่ยนแผนงานโครงการ

3.5 ข้อมูลอื่น ๆ ที่สะท้อนสถานการณ์การดำเนินงาน ผลกระทบต่อสังคมจากการขับเคลื่อนงาน แนวทางการพัฒนาปรับปรุงกลไก/แนวทาง/ระบบงานที่ส่งผลให้การขับเคลื่อนภารกิจของนายทะเบียนกลาง/จังหวัดที่มีประสิทธิภาพสูงขึ้น และข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและแนวทางการขับเคลื่อนงานในอนาคต

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยเก็บข้อมูลจากการวิเคราะห์เอกสาร (Document Research) จากเอกสารโครงการสนับสนุนการคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยตามบทบาทนายทะเบียนกลาง/จังหวัด มีพื้นที่ดำเนินการ 76 จังหวัด ได้แก่ รายงานผลการดำเนินงานโครงการ สรุปผลการติดตามความก้าวหน้าและการจัดเวทีสรุปบทเรียนการทำงานของสำนักงานนายทะเบียนกลางร่วมกับสำนักงานนายทะเบียนจังหวัดทั่วประเทศ ทบทวนรูปแบบแผนงาน และกิจกรรมการดำเนินงานที่สำคัญ ประกอบด้วย

4.1 การพัฒนาศักยภาพบุคลากรของสำนักงานนายทะเบียนกลาง/จังหวัด

4.2 การส่งเสริมการนำภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยและสมุนไพรไปใช้ประโยชน์ในการดูแลสุขภาพ

4.3 การขับเคลื่อนงานนายทะเบียนจังหวัดตามที่ พ.ร.บ.คุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย พ.ศ. 2542 กำหนด ได้แก่ การจัดทำทะเบียนภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย การนำภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยที่ได้รับการขึ้นทะเบียนไปใช้ประโยชน์ การจัดทำพื้นที่ถิ่นกำเนิดสมุนไพร การจัดทำทะเบียนบุคลากรด้านการแพทย์แผนไทย]การรับคำขอสิทธิในภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย

5. การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้

ใช้แบบประเมินความคุ้มค่าของผลงานที่ส่งมอบกองทุนภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ประกอบด้วย วัตถุประสงค์ และเป้าหมายโครงการ โดยเปรียบเทียบผลงานเป็นไปตามวัตถุประสงค์ เป้าหมายโครงการและผลที่คาดว่าจะได้รับที่กำหนดไว้ก่อนดำเนินการคุณภาพของผลงาน ความคุ้มค่าของผลงานเทียบกับงบประมาณที่ได้รับสนับสนุนและผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานโครงการ เช่น ความสอดคล้องกับทิศทางการพัฒนาภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยและสมุนไพรและการนำผลงานไปใช้ประโยชน์ เช่น การจัดทะเบียนทางทรัพย์สินทางปัญญา การนำไปใช้ประโยชน์เชิงสาธารณะและเชิงพาณิชย์และสรุปประเด็นในลักษณะของการบรรยาย

6. ผลการวิจัย

ผลการวิเคราะห์และประเมินความคุ้มค่าโครงการสนับสนุนการคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยตามบทบาทนายทะเบียนกลาง/จังหวัด ที่ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากกองทุนภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ระหว่างปี พ.ศ. 2563 - 2565 ดังนี้

ด้านบริบท (Context Evaluation) พบว่า หลักการและเหตุผลความจำเป็น รวมถึงวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ในโครงการมีความสอดคล้องกับบทบาทหน้าที่ของนายทะเบียนกลาง/จังหวัดที่ต้องดำเนินงาน ประเด็นปัญหาและความเหมาะสมของเป้าหมายตามแผนงานได้ถูกกำหนดภายใต้ข้อตกลงร่วมจากเวทีสรุปบทเรียนการทำงานของสำนักงานนายทะเบียนกลางร่วมกับสำนักงานนายทะเบียนจังหวัดทั่วประเทศในปี 2563 ที่ผ่านมาเป็นหลัก การออกแบบแผนงานโครงการตามบทบาทหน้าที่นายทะเบียนกลาง/จังหวัดพบว่า มีความสำคัญและถูกกำหนดไว้เป็นแผนงานประจำปี ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2563 - 2565 แผนงานมี 2 กิจกรรมหลัก ได้แก่ การพัฒนาศักยภาพบุคลากรของสำนักงานนายทะเบียนกลาง/จังหวัด และการส่งเสริมการนำภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยและสมุนไพรไปใช้ประโยชน์ในการดูแลสุขภาพ

ด้านปัจจัยนำเข้า พบว่า มีการกำหนดบุคลากรในการปฏิบัติงานเป็นการประจำในสำนักงานนายทะเบียนกลาง 5 ตำแหน่ง ได้แก่ นักวิเคราะห์นโยบายและแผน แพทย์แผนไทย นักวิชาการคอมพิวเตอร์ นักพฤกษศาสตร์ และเจ้าหน้าที่ทะเบียนภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ส่วนสำนักงานนายทะเบียนจังหวัดทั่วประเทศ มี 1 อัตรา ทำหน้าที่ ผู้ช่วยนายทะเบียนจังหวัด ตำแหน่งที่ทำหน้าที่ ได้แก่ ตำแหน่งแพทย์แผนไทยหรือตำแหน่งนักวิเคราะห์นโยบายและแผน ระยะเวลาการดำเนินงานและงบประมาณรายกิจกรรมทุกจังหวัดกำหนดตามปฏิทินงบประมาณของทางราชการ ได้แก่ ระยะเวลา 1 ตุลาคม - 30 กันยายนของทุกปี

ด้านกระบวนการ พบว่า ในทุกปีสำนักงานนายทะเบียนกลาง(กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก)ใช้กลไกการจัดเวทีสรุปบทเรียนการทำงานของสำนักงานนายทะเบียนกลางร่วมกับสำนักงานนายทะเบียนจังหวัดทั่วประเทศเป็นการสื่อสารเชิงนโยบายสู่ผู้ปฏิบัติงาน ส่วนผู้นำขององค์กรใช้วิธีการสื่อสารผ่านเวทีการตรวจราชการและนิเทศงานปกติ ของกระทรวงสาธารณสุข ส่วนการพัฒนาปรับปรุงผลการดำเนินงานรายกิจกรรมย่อยผ่านช่องทางการวิเคราะห์ผลตามตัวชี้วัดรายกิจกรรม

ด้านผลผลิตของการดำเนินงานระหว่างปี พ.ศ. 2563 - 2565 พบว่า เมื่อเปรียบเทียบผลผลิตที่เกิดขึ้นเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของแผนงานโครงการที่กำหนดไว้ มีการปรับเปลี่ยนและยุบรวมกิจกรรมย่อยให้อยู่ภายใต้ภารกิจการขับเคลื่อนเชิงระบบแทน

ข้อมูลอื่น ๆ ที่สะท้อนสถานการณ์การดำเนินงานส่งผลให้การขับเคลื่อนภารกิจของนายทะเบียนกลาง/จังหวัดที่มีประสิทธิภาพสูงขึ้น พบว่า การจัดทำทะเบียนภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย จำนวน 22,745 รายการ แบ่งเป็นตำรายาแผนไทย จำนวน 22,381

16 | วารสารนวัตกรรมสังคมและเทคโนโลยีสื่อสารมวลชน

รายการ และตำราการแพทย์แผนไทย จำนวน 364 รายการ การนำภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยที่ได้รับการขึ้นทะเบียนไปประชาสัมพันธ์และใช้ประโยชน์จำนวน 1,117 รายการ การจัดทำพื้นที่ถิ่นกำเนิดสมุนไพร และนำไปใช้ในการศึกษาวิจัย จำนวน 270 ชนิด นำไปใช้ประโยชน์ทางเศรษฐกิจ จำนวน 228 ชนิด นำไปอนุรักษ์ เพื่อป้องกันการสูญพันธุ์ จำนวน 206 ชนิด จัดทำรายงานการครอบครองและการปลูกสมุนไพรควบคุม(กาวาเครือ) จำนวน 26 ราย การจัดทำทะเบียนและปรับปรุงข้อมูลบุคลากรด้านการแพทย์แผนไทย จำนวน 13,696 ราย และเริ่มมีผลการดำเนินงานในกิจกรรมรับคำขอจดทะเบียนสิทธิในภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยส่วนบุคคล จำนวน 39 คำขอ

7. อภิปรายผล

การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อทบทวนรูปแบบแผนงาน โครงการสนับสนุนการคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยตามบทบาทนายทะเบียนกลาง/จังหวัด พื้นที่ดำเนินการ 76 จังหวัด เก็บข้อมูลจากการวิเคราะห์เอกสาร (Document Research) ได้แก่ รายงานผลการดำเนินงานโครงการ สรุปผลการติดตามความก้าวหน้าและการจัดเวทีสรุปบทเรียนการทำงานของสำนักงานนายทะเบียนกลางร่วมกับสำนักงานนายทะเบียนจังหวัดทั่วประเทศ ประกอบด้วยการทบทวนรูปแบบแผนงาน และกิจกรรมการดำเนินงานที่สำคัญ บริบทของรูปแบบแผนงานมี 2 กิจกรรมหลัก ได้แก่ การพัฒนาศักยภาพบุคลากรของสำนักงานนายทะเบียนกลาง/จังหวัด และการส่งเสริมการนำภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยและสมุนไพรไปใช้ประโยชน์ในการดูแลสุขภาพ การพัฒนาศักยภาพบุคลากรเป็นบริบทหลักการและเหตุผล ที่มีความจำเป็นต้องกำหนดวัตถุประสงค์ที่มีความสอดคล้องกับบทบาทหน้าที่ของนายทะเบียนกลาง/จังหวัด ประเด็นปัญหาและความเหมาะสมของเป้าหมายตามแผนงานต้องผ่านกลไกการวิเคราะห์และสังเคราะห์องค์ความรู้อย่างเป็นระบบให้สามารถนำไปใช้ได้จริง (รุจิราถ อรรถสิทธิ์ และคณะ ,2565) ผลลัพธ์จากการสรุปบทเรียนการทำงานของสำนักงานนายทะเบียนกลางร่วมกับสำนักงานนายทะเบียนจังหวัดทั่วประเทศในปี 2563 ถือว่าเป็นการจัดทำโครงการผ่านการรับรู้จากข้อมูลบทบาทหน้าที่และประสบการณ์ในการทำงานจริงอย่างต่อเนื่องมากกว่าหนึ่งปี ทั้งนี้ต้องเป็นผลมาจากการประเมินแนวคิดและแนวทางการปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ (เยาวดี รวงชัยกุล วิบูลย์ศรี, 2546) จะเห็นได้ว่าหากสามารถกำหนดรูปแบบแผนงานที่ผ่านประสบการณ์การปฏิบัติงานมาแล้วบรรจุเป็นตัวชี้วัดแบบพุ่งเป้าไว้ในโครงการของนายทะเบียนกลาง/จังหวัด โดยเน้นให้ความสำคัญและกำหนดไว้เป็นแผนงานประจำ และมีการทบทวนกระบวนการวัดผลลัพธ์ทุก 3 ปี หรือปรับเปลี่ยนและยุบรวมกิจกรรมย่อยให้อยู่ภายใต้ภารกิจการขับเคลื่อนเชิงระบบแทน จะสามารถสร้างผลลัพธ์การทำงานได้อย่างเป็นรูปธรรม

ผลการขับเคลื่อนการดำเนินงานด้านการคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยในภาพรวมของประเทศ ตามที่ พ.ร.บ.คุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย พ.ศ. 2542 กำหนด ได้แก่ การจัดทำทะเบียนภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย การนำภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยไปใช้ประโยชน์ เป็นข้อมูลแสดงเชิงคุณภาพมากกว่าเชิงปริมาณ แสดงให้เห็นว่าประเทศไทยมีความหลากหลายทางชีวภาพและร่ำรวยภูมิปัญญาตำรายาและตำราการแพทย์แผนไทย ส่งผลต่อการสกัดกั้นภูมิปัญญาที่รั่วไหลไปสู่การจดทะเบียนสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาได้อย่างเหมาะสมและเกิดประสิทธิผล (ปวิศร เลิศธรรมเทวี,2561) ข้อมูลจำนวนอัตราของบุคลากรด้านการแพทย์แผนไทย เพียง 13,696 ราย (ร้อยละ 0.01 หากเปรียบเทียบกับสัดส่วนประชากร 76 ล้านคนทั้งประเทศ) เมื่อพิจารณาถึงนโยบายภาครัฐปัจจุบันที่สนับสนุน เรื่อง การแพทย์ แผนไทยและสมุนไพรในการรักษาโรคและใช้ดูแลสุขภาพประชาชน ข้อจำกัดจากการนำภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยไปใช้ประโยชน์อย่างเป็นระบบน้อย สาเหตุอาจเป็นเพราะการขาดการประชาสัมพันธ์การเข้าถึงของกลุ่มผู้ใช้ประโยชน์ที่อาจมีช่องทางการเข้าถึงจำกัด (สำนักงานบริหารกองทุนภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย, 2560)

8. องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

1. กลไกการจัดทำทะเบียนภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย มาตรา 15 ตามที่พระราชบัญญัติคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย พ.ศ. 2542 กำหนดไว้ สามารถปกป้องรักษารักษาภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยและความเป็นสมบัติของชาติที่มีคุณค่าในเชิงสังคมและวัฒนธรรม แสดงให้เห็นถึงประเทศไทยมีความหลากหลายทางภูมิปัญญาของชาติที่เป็นเอกลักษณ์
2. องค์ความรู้ตำรายาแผนไทยและตำราการแพทย์แผนไทยและสมุนไพร มีคุณค่าในเชิงการอนุรักษ์ภูมิปัญญา ซึ่งเป็นมรดกทางภูมิปัญญาที่จับต้องมิได้นำไปสู่การผลักดันการขึ้นทะเบียนมรดกโลกที่เกี่ยวข้อง เช่น การนวดไทย
3. ประเด็นปัญหาและความเหมาะสมของเป้าหมายตามแผนงาน จำเป็นต้องผ่านกลไกการวิเคราะห์และสังเคราะห์องค์ความรู้อย่างเป็นระบบให้สามารถนำไปใช้ได้จริง

9. ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเพื่อเป็นแนวทางการปฏิบัติงาน

1. ควรประชาสัมพันธ์หรือเพิ่มช่องทางการเข้าถึงข้อมูลภูมิปัญญาตำรายาแผนไทยและตำราการแพทย์แผนไทย เพื่อส่งเสริมการศึกษาและพัฒนาสู่การใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยและสมุนไพรอย่างยั่งยืน
2. ควรมีการศึกษาวิจัยเชิงลึก เกี่ยวกับประสิทธิภาพ ประสิทธิผลในการนำภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยและสมุนไพรของนายทะเบียนจังหวัดทั่วประเทศ ไปใช้ประโยชน์ส่งผลต่อเศรษฐกิจ สังคม และชุมชนอย่างไร
3. กรอบการจัดสรรงบประมาณกองทุนภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยในแต่ละปี ควรพิจารณาแผนงานแบบพุ่งเป้าให้สอดคล้องกับบทบาทหน้าที่ของนายทะเบียนจังหวัด ในลักษณะแผนงาน/โครงการเชิงพื้นที่ เช่น ภูมิภาคหรือเขตสุขภาพ

2. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ควรผลักดันให้เกิดมิติการบูรณาการงานร่วมกันทั้งภายในองค์กร (กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก) และระหว่างองค์กรที่มีบทบาทหรืออำนาจหน้าที่เกี่ยวข้องกัน เพื่อความคล่องตัวสู่การขับเคลื่อนภารกิจของนายทะเบียนที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงขึ้น
2. นายทะเบียนจังหวัดควรสร้างกลไกการประเมินผลลัพธ์จากการทำงานอย่างต่อเนื่อง เพื่อเป็นการประเมินคุณค่าแผนงาน/โครงการและสามารถใช้เป็นข้อมูลประกอบการตัดสินใจทางการบริหารได้ดี

รายการอ้างอิง

- กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. (2564). *รวมพระราชบัญญัติและกฎหมายลำดับรองพระราชบัญญัติคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย พ.ศ. 2542* (พิมพ์ครั้งที่ 6). สำนักพิมพ์พุ่มทอง.
- ปวิศร เลิศธรรมเทวี. (2561). *ความรู้เกี่ยวกับกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา* (พิมพ์ครั้งที่ ๓). สำนักพิมพ์วิญญูชน.
- รุจินา อรรถสิษฐ์ และคณะ. (2565). *การวิเคราะห์และสังเคราะห์องค์ความรู้การแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์บูรณาการใช้ประโยชน์ในระบบสุขภาพไทย (ภาพรวม)*. กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก.
- สำนักงานบริหารกองทุนภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย. (2560). *รายงานผลการดำเนินงานโครงการที่กองทุนภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย สนับสนุน พ.ศ. 2557 - 2559*. สำนักพิมพ์จุฬาเจริญทรัพย์.
- เยาวดี ราชชัยกุล วิบูลย์ศรี. (2546). *การประเมินโครงการแนวคิดและแนวปฏิบัติ* (พิมพ์ครั้งที่ 3). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Stufflebeam, D. L. (2003). *The CIPP Model for Evaluation*. Springer Netherlands.